IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

O‘ZBEK XALQ RAQSLARINING TARIXIY TARAQQIYOT BOSQICHLARI

Botirov Behruzbek Furqatjon o‘g‘li
Ilmiy rahbar: **Muminov Muxsimjon Mansurovich**

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek xalq raqs san’atining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari tahlil qilingan. Raqs san’atining qadimgi davrlardan boshlab bugungi kungacha bo‘lgan taraqqiyoti, uning milliy madaniyatdagi o‘rni hamda hududiy raqs maktablarining o‘ziga xos jihatlari yoritilgan. Shuningdek, o‘zbek xalq raqslarini asrab-avaylash va kelajak avlodga yetkazish masalalari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqs san’ati, xalq raqslari, milliy madaniyat, Xorazm raqsi, Buxoro raqsi, Farg‘ona raqsi, ijrochilik, folklor.

O‘zbek xalqining boy ma’naviy merosi tarkibida raqs san’ati alohida o‘rin egallaydi. Raqs insoniyat tarixidagi eng qadimiy san’at turlaridan biri bo‘lib, u kishilarning turmush tarzi, urf-odatlari, his-tuyg‘ulari va dunyoqarashini ifodalash vositasi sifatida shakllangan. O‘zbek xalq raqslari asrlar davomida xalqning ma’naviy ehtiyojlari va estetik qarashlari ta’sirida rivojlanib, bugungi kunda milliy madaniyatimizning muhim tarkibiy qismiga aylangan. Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirishga qaratilgan islohotlar natijasida o‘zbek raqs san’atini o‘rganish, targ‘ib qilish va yosh avlodga o‘rgatish masalalariga katta e’tibor qaratildi. Shu bois xalq raqslarining tarixiy taraqqiyot bosqichlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi

O‘zbek xalq raqslari xalqimizning ko‘p asrlik ma’naviy-madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi. Ular xalqning tarixiy taraqqiyoti, urf-odatlari, dunyoqarashi, estetik qarashlari va milliy qadriyatlarini o‘zida mujassam etgan noyob san’at namunalaridir. Raqs san’ati insoniyatning eng qadimiy badiiy faoliyat turlaridan biri sifatida ibtidoiy jamiyat davridayoq shakllana boshlagan. Arxeologik tadqiqotlar natijasida Surxondaryo hududidagi Zarautsoy darasidan topilgan qoya tasvirlari va qadimgi So‘g‘d, Baqtriya hamda Xorazm madaniyatiga oid devoriy rasmlarda jamoaviy raqs sahnalari aks etganligi aniqlangan. Bu holat Markaziy Osiyo hududida raqs madaniyati ming yillar davomida rivojlanib kelganligini ko‘rsatadi[1]. Qadimgi davrlarda raqslar asosan diniy marosimlar, hosildorlik bayramlari, ov jarayonlari va turli an’anaviy udumlar bilan bog‘liq holda ijro etilgan. Insonlarning tabiat hodisalariga bo‘lgan munosabati, mehnat faoliyati hamda turmush tarzi raqs harakatlarida o‘z ifodasini topgan. Vaqt o‘tishi bilan raqslar marosimiy vazifadan tashqari estetik va tarbiyaviy ahamiyat kasb eta boshladi. Ayniqsa, Buyuk Ipak yo‘li orqali amalga oshgan madaniy aloqalar natijasida mahalliy raqs san’ati yangi unsurlar bilan boyib bordi.

IX–XII asrlarda Movarounnahr hududida ilm-fan va madaniyatning yuksalishi raqs san’atining rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatdi. Bu davrda saroy marosimlari, xalq sayillari va tantanalarda raqqosalar ishtirok etganligi haqida tarixiy manbalarda ma’lumotlar uchraydi. Sharq mutafakkirlari san’atning inson ma’naviyatini shakllantirishdagi ahamiyatiga alohida

[1] Аскаров А. Ўзбекистон тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 2019. – Б. 34–36.

e’tibor qaratganlar. Xususan, Abu Nasr Forobiy musiqa va ritmning inson ruhiyatiga ta’sirini tahlil qilib, harakat va ohang uyg‘unligining estetik mohiyatini yoritib bergan[2]. Bu qarashlar keyinchalik raqs san’ati nazariyasining rivojlanishiga ham ma’lum darajada ta’sir ko‘rsatgan.

O‘zbek xalq raqslari taraqqiyotida hududiy maktablarning shakllanishi muhim bosqich hisoblanadi. Tarixiy taraqqiyot davomida Farg‘ona, Buxoro va Xorazm raqs maktablari vujudga kelib, ularning har biri o‘ziga xos ijrochilik uslubi bilan ajralib turgan. Farg‘ona raqs maktabi nafisligi, mayinligi va lirizmi bilan tavsiflanadi. Ushbu maktabda qo‘l, bilak va barmoqlarning nozik harakatlari, yelka va boshning tabiiy holatdagi plastikasi asosiy ifoda vositasi hisoblanadi. Farg‘ona vodiysi aholisining turmush tarzi va estetik qarashlari mazkur raqslarning shakllanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatgan[3].

Buxoro raqs maktabi esa o‘zining tantanavorligi va sahnaviy jozibadorligi bilan ajralib turadi. Mazkur hudud uzoq vaqt davomida Sharq madaniyatining yirik markazlaridan biri bo‘lib kelganligi sababli bu yerda saroy san’ati rivojlangan. Natijada raqs harakatlarida nafislik bilan bir qatorda tantanavorlik, murakkab kompozitsiyalar va boy kostyum madaniyati ham shakllangan. Buxoro raqslarida qo‘l harakatlari bilan bir qatorda yuz ifodalari va nigohlar orqali obraz yaratish alohida ahamiyat kasb etadi[4].

Xorazm raqs maktabi o‘zining jo‘shqinligi, dinamikasi va hissiy ta’sirchanligi bilan boshqa maktablardan farqlanadi. Ayniqsa, “Lazgi” raqsi Xorazm vohasining madaniy ramziga aylangan. Ushbu raqs insonning tabiat bilan uyg‘unligi, hayotga muhabbati va ichki energiyasini ifodalovchi harakatlar majmuasidan iboratdir. 2019-yilda Xorazm lazgisi UNESCOning Insoniyat nomoddiy madaniy merosi reprezentativ ro‘yxatiga kiritilgani ushbu san’at turining xalqaro miqyosdagi e’tirofi bo‘ldi. Bu voqea o‘zbek raqs san’atining dunyo madaniy merosidagi o‘rnini yanada mustahkamladi. XX asr boshlaridan boshlab o‘zbek raqs san’atida yangi rivojlanish bosqichi kuzatildi. Professional teatrlarning tashkil etilishi, sahna san’atining rivojlanishi hamda milliy madaniyatni ilmiy asosda o‘rganish ishlari natijasida xalq raqslari sahnalashtirildi va tizimlashtirildi. Bu jarayonda mashhur san’atkorlar tomonidan xalq orasida saqlanib qolgan raqs namunalari yig‘ilib, qayta ishlanib sahnaga olib chiqildi. Ayniqsa, Tamaraxonimning xizmatlari beqiyos bo‘lib, u o‘zbek xalq raqslarini xalqaro maydonlarda namoyish etish orqali milliy san’atimizning tanilishiga katta hissa qo‘shdi.

Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash va rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu asosda milliy raqs san’atini asrab-avaylash, yosh avlodga o‘rgatish va xalqaro miqyosda targ‘ib qilishga qaratilgan keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi. Oliy ta’lim muassasalari, san’at maktablari va ixtisoslashtirilgan markazlarda professional raqqosalar tayyorlash tizimi takomillashtirildi. Hozirgi kunda o‘zbek xalq raqslari nafaqat madaniy meros namunasi, balki yoshlarni estetik tarbiyalash, milliy o‘zlikni anglash va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning muhim vositasi sifatida ham xizmat qilmoqda.

[2] Форобий Абу Наср. Китоб ал-мусиқа ал-кабир. – Тошкент: Фан, 2008. – Б. 87–90.
[3] Каримов У. Ўзбек рақс санъати тарихи. – Тошкент: Фан, 2018. – Б. 74–79.
[4] Акбаров А. Ўзбек миллий рақслари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2016. – Б. 91–95.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Аскаров А. Ўзбекистон тарихи. – Тошкент: Ўқитувчи, 2019. – Б. 34–36.
2. Массон В.М. История древнего Узбекистана. – Ташкент: Фан, 2006. – С. 112–115.
3. Форобий Абу Наср. Китоб ал-мусиқа ал-кабир. – Тошкент: Фан, 2008. – Б. 87–90.
4. Каримов У. Ўзбек рақс санъати тарихи. – Тошкент: Фан, 2018. – Б. 74–79.
5. Акбаров А. Ўзбек миллий рақслари. – Тошкент: Ўқитувчи, 2016. – Б. 91–95.
6. UNESCO. Khorezm Lazgi, Dance of Soul and Love. – Paris, 2019.
7. Турсунова Г. Тамарахоним ва ўзбек рақс санъати. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт, 2017. – Б. 52–57.